

לכבוד שבת קדש – פרשת וישב תש"ף

וזהב הארץ ההיא טוב – זו תלמודה של א"י

דף שבועי לעיסוק בסוגיות ארץ ישראליות – נכתב ע"י חגי צמיר

לחלוטין אילו היינו יודעים מה תהיה התוצאה. אילו רק היינו יודעים. וכך אומר המדרש: א"ר יצחק בר מריון ... שאילו היה ראובן יודע שהקב"ה מכתוב עליו (בראשית ל"ז) "וישמע ראובן ויצילהו מידם", בכתפו היה מוליכו אצל אביו... ואילו היה יודע בעו שהקב"ה מכתוב עליו "ויצבט לה קלי ותאכל ותשבט ותותר", עגלות מפוטמות היה מאכילה, (רות רבה, פרשה ה')

אילו הייתי יודע הייתי מכין, מתכונן, מגיב אחרת. עלינו להבין שלכל מעשה ישנן השלכות. לכל מעשה יש משמעות. אילו יעקב היה נוהג כישראל – האם הדברים היו מתרחשים אחרת? 'מעשה אבות סימן לבנים' ונראה כי התורה באה להדגיש וללמד שהבעיה הפנימית היא הכוח המניע, אומנם קיימים שכס ותושבי הארץ, אך המתח בשיאו הוא דווקא בשל ההתנהגות בתוך המשפחה.

מציאות חיינו מלמדת ומעידה לעיתים על מתח בין בני משפחה ומתח פנימי בחיי האדם כלפי הסובבים אותו. התורה מפנה את תשומת ליבנו לבחון כל דבר שאנו רואים וחושבים לעשות – האם הראייה שאני רואה, היא 'מרחוק'. לימוד נוסף שעולה מפרשתנו הוא ההבנה שלכל מעשה יש השלכות המשפיעות על העתיד. הבנה זו הנחתה את חז"ל בהסברים רבים שניתנו לאירועים הסטוריים שונים. מעשה מאוחר מוסבר כקשור בשורשו למעשה שקדם לו בהרבה ולעיתים לא נראה קשר ישיר בין האירועים.

חז"ל הרואים קשר בין פסוקים שונים בתנ"ך ובין אירועים שונים לאורך ההסטוריה מצביעים בסיפור על מימד נוסף.

כַּה אָמַר ה' עַל־שְׁלֹשָׁה פְּשָׁעֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל־אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֵנּוּ עַל־מִכְרָם בְּכֶסֶף צְדִיק וְאֲבִיוֹן בְּעִבּוֹר נְעָלִים (עמוס ב:1). המדרש מסביר לנו כי הצדיק שנמכר הוא יוסף. עברו עליהם ישמעאלים, אמרו לכו ונמכרנו לישמעאלים, הן מוליכין אותו לקצוות המדבר עמדו מכרוהו בעשרים כסף לכל אחד מהם שני כסף לקנות מנעלים לרגליהם, וכי תעלה על דעתך שנער יפה כמותו נמכר בעשרים כסף, אלא כיון שהושלך לבור מתוך פחד נחשים ועקרבים שבו נשתנה זיו פניו וברח ממנו דמו ונעשו פניו ירוקות לפיכך מכרוהו בעשרים כסף בעבור נעלים (מדרש תנחומא (ורשא) פרשת וישב סימן ב).

החזקוני בעקבות המדרש הסביר בעשרים כסף וכי אדם יפה כיוסף לא נמכר אלא בדבר מועט כזה, אלא מחמת שהוריקו פניו בבור מחמת הנחשים לא מכרוהו יותר, וכל אחד מהשבטים נטל שני כספים לחלקו לקנות להם מנעלים שנאמר על מכרם בכסף צדיק ואביון בעבור נעלים (חזקוני בראשית לז:כח). בסיפור המופיע

וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מְנַחֵם אָבִיו בְּאֶרֶץ כְּנַעַן רֶשֶׁת בְּמָקוֹם מִסְבִּיר בִּיקֹשׁ יַעֲקֹב לִישֵׁב בְּשִׁלּוֹה, קִפֵּץ עָלָיו רוּגְזוֹ שֶׁל יוֹסֵף. האב שבע הנדודים, עבר בשלום את המפגש עם אחיו עשו, בתו דינה נאנסת ובתגובה בנו שמעון ולוי רוצחים את תושבי שכס ועוד. מה רע בלרצות מעט שקט ושלוה אחרי עזוועי האירועים שעבר.

מענין כי התורה מדגישה וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב, והרי שמו שונה לישראל. נראה להציע כי האירועים השכיחו בו את שמו החדש שהוא מהותו ותכונתו – שם בו זכה כשיצא למאבק פנים אל פנים מול הצרות, מול 'שרו של עשו', ישראל חזר להיות יעקב, חיפש שקט, ואולי ניתן להבין שקט במובן של חוסר רצון להתמודד. 'תעזבו אותי בשקט'.

מתוך שלווה זו, אולי שלווה מדומה כפי שחז"ל רואים אותה, צמח סיפור יוסף, לו נתן כתונת פסים ונראה כאילו העדיף אותו על פני אחיו, בצדק או שלא בצדק. אהבה זו מקלקלת את השורה, האחים כתגובה מפתחים שנאה והדבר בא לידי ביטוי באמירה של התורה 'ויראו אותו מרחוק' – ראייה מרחוק כראייה פיזית, כשהאחים רואים אותו מגיע מרחוק, אך ניתן לומר שגם בעומדם לידו ראו אותו מרחוק. זו נקודת המפנה – כאן התחילה הירידה למצרים. וישלחהו מעמק חברון – מעיצה עמוקה של צדיק הקבור בחברון.

המשפחה אינה מעיזה להתמודד עם המחשבות המביאות לריחוק, ודומה שרק בעת מותו של יעקב יתחילו לשוחח באמת, וגם אז רק מתוך החשש שיוסף ינקום בהם. יוסף יאמר 'אלוהים חשבה לטובה' (בראשית נ' כ'). בחירה והעדפה הינם חלק ממציאות החיים, והחובה, גם כאשר לא נוח ולא נעים, לשוחח ולראות פנים בפנים ולא לראות מרחוק.

ראייה מרחוק, ריחוק וניכר עלול להוביל לרצח שנמנע ברגע האחרון כאשר ראובן הגיע ויצילהו מידם – זו הצלה? והרי זרקו אותו לבור שאין בו מים, אך נחשים ועקרבים יש בו. ראובן תיכנן שלב נוסף להצלה, בו תיכנן לשוב מאוחר יותר ולהשיבו אל אביו. אך מתברר שלמעשה שאנו עושים - התנהלות עצמאית. לעיתים, חיים משל עצמו. יהודה רצה להציל את יוסף ממוות בבור והציע למוכרו לעבד, וכך כשראובן שב אל הבור 'והנה אין יוסף!' תכניתו של ראובן לא יצאה אל הפועל. יוסף נמכר לעבד ו'אלוקים חשבה לטובה'. המדרש מתייחס לפער הקיים לעיתים בין המעשה אותו אנו עושים לבין המעשה שהיינו עושים בצורה שונה

בפרשתנו אין תאריך בלוח השנה אליו יש לייחס את מכירת יוסף. אולם, נהוג לומר בתפילה פעמיים בשנה – ביום כיפור ובתשעה באב, את הפיוט 'אלה אזכרה' שבו מתואר מותם של עשרת הרוגי מלכות. הקינה המוכרת מתפילת יום הכיפורים ותשעה באב חוברה על ידי פיטן בשם יהודה שחתם את שמו בסוף הפיוט. הפיוט מבוסס על סדר הא"ב ומספר את הסיפור על עשרת הרוגי מלכות. **אלה אזכרה ונפשי עלי אשפכה. / כי בלענו זדים כעגה בלי הפוכה. / כי בימי השר לא עלתה ארוכה. / לעשרה הרוגי מלכה: . . . גבה לב בגדולים / וצנה למלאת פלטרו נעלים / וקרא לעשרה חכמים גדולים / מבני דת וטעמיה בפלפולים. . . הם כענו לו ומת הגנב ההוא / נם איה אבותיכם אשר אחיהם מקרוהו / לארחת ישמעאלים סרוהו / ובעד נעלים נתנוהו:** ניתן להבין מדוע הפיוט נאמר כקינה בתשעה באב, שכן הוא חלק מהחורבן הקשור לאירועים שבין מרד החורבן ומרד בר כוכבא. אך מה הקשר ליום הכיפורים ? הפיוט מרמז כי מותם של עשרת הרוגי מלכות הוא בגלל מכירת יוסף, והביטוי הוא מכירת הנעלים. חז"ל יצביעו על קשר בין השעיר שנטבל בדם לבין השעיר של יום הכיפורים הבא לכפר על בני ישראל. ועוד הקשרים רבים נוספים.

גם בעומק ופנימיות המכירה קשורה ליום הכיפורים **וכתב ר' יחיאל רוזנבוים ז"ל (פנים יפות ימים נוראים עמוד פ"ה) על פי הראשונים שפירשו הענין דעינוי נעילת הסנדל ביום הכיפורים, דבא לכפר על מכירת יוסף, כמו שהוכיח הנביא עמוס (ב' ו') על מכרם בכסף צדיק, ואביון בעבור נעלים. ולפי זה אפשר לומר דגם האחד למעלה ושבע למטה, שמזין מדם הפר והשעיר, מכפרים על מכירת יוסף, כיון דשתי המסעות הראשונים לא היו בחטא, והאחד למעלה הוא חטא המכירה בדותן, שממנו נשתלשלו השבע למטה, עד שהוצרך יעקב אבינו לירד למצרים ורמז לזה דתיבות "שבע למטה" מכון בגימטריא לתיבת וימצאם "בדתן".** אנו רואים כי למעשה מכירת יוסף יש השלכה והשפעה על אירועים שיקרו לאורך ההסטוריה..

=====

בין עשרת הרוגי מלכות נמצא רבי חוצפית המתורגמן עליו אומר המדרש **שהיה שקול כיונתן בן עוזיאל.** (אוצר מדרשים, עשרה הרוגי מלכות, נוסחא ב'). רבי חוצפית היה תנא בדור יבנה, ושימש מתורגמן בבית מדרש של רבן גמליאל. הוא מוזכר בהקשר להתכנסות סודית שהתכנסה בציפורי כנראה כחלק מהכנות למרד כנגד הרומאים. לדמותו של רבי חוצפית נקשרו כתרים על למדנותו המופלגת, על יופיו ועל מסירות הנפש שלו. **ואחריו הוציאו את ר' חצפית המתורגמן. אמרו**

עליו על ר' חצפית המתורגמן שהיה בן מאה ושלושים שנה כשהוציאוהו להריגה והיה יפה האר ויפה מראה, והיה דומה למלאך ה' צבאות. גם על יוסף אומרת התורה **ויהי יוסף יפה תאר ויפה מראה:**

ניתן לראות כי חז"ל קושרים במובנים רבים בין יוסף לבין עשרת הרוגי מלכות. גם תאריך הוצאתם להורג של חלק מהחכמים מצויין ביום הכיפורים או ערב יום הכיפורים כדוגמת רבי עקיבה.

מותו של רבי חוצפית המתורגמן הוא זה שגרם לאלישע בן אבויה לכפור בעיקר. בתלמוד הבבלי (חולין קמ"ב ע"א) מסופר כי כשראה אלישע בן אבויה את לשונו של רבי חצית המתורגמן מתגוללת בעפר אמר: **פה שהפיק מרגליות ילחוך עפרו** חטאו של אלישע בן אבויה הוא חוסר היכולת לראות את הקשר בין אירוע שהתרחש בעבר לתוצאותיו המתרחשות בהווה. הוא מחפש קשר ישיר בין מעשה לתוצאה.

לפי התיאור בתלמוד נראה שלא הובא לקבורה שהרי לשונו מתגוללת בעפר. ואכן במסורות הנוסעים מימי הביניים לא מופיע תיאור קבורו של רבי חוצפית המתורגמן. יחד עם זאת הנוסע לטייל היום באזור צפת יראה שלטים המפנים אל קברו של רבי חוצפית בשיפולי בית הקברות העתיק בצפת. רבי חיים ויטאל מתאר מפי הארי הקדוש בשנת של"ב, כי בשיפולי בית הקברות נמצא **"מחצב אחד ושם קבור רבי חוצפית המתורגמן.** גם תלמידו של "אור החיים" הקדוש - רבי חיים בן עטר תיאר בשנת תק"ב 1742 את קבריה הקדושים של צפת וביניהם **"באר עמוק עמוק, שם חוצפית המתורגמן. אמרו במדרש שבשעת מותו עשו לו מיתה משונה יותר מכולם, וביקש מגוי אחד להרוג אותו ויהיה לו חלק לעולם הבא, וכן עשה, הרגו והשליכו לתוך הבור".** רבי מנחם מנדל שחי בצפת בשנת 1833 כתב **"ושם (בבית הקברות בצפת) יש בור עמוק ואומרים ששם מונח ראשו של רבי חוצפית המתורגמן".** אולי מכך שראו את לשונו מתגוללת בעפר התפתחה המסורת כי ראשו נקבר בנפרד מגופו. בספר פיוטים בשם יד אהרן משנת תקצ"ט נכתב **"ומרחק רב מבית החיים לכתת בהילך אבנים הגלים/בבור ריק בלי מים/חוצפית המתורגמן דשבק לן חיים/ שמסר נפשו לקדש שמך"** גם כאן אנו מוצאים את הקשר אל יוסף **"והבור ריק אין בו מים".** גם כיום חשוב לזכור כי "ראיה מרחוק" ולא מקרוב יכולה להוביל לניכור ושנאה בין אחים. שנאה, שהובילה בעבר למכירת יוסף שרישומה ניכר בהסטוריה היהודית – בבית המקדש בשעיר ובהזאת דם, ובמאה השניה לספירה במותם של ראשי העם ומנהיגיו, עשרת הרוגי מלכות.

בברכת שבת שלום ומבורך – חגי עמיצור

לקבלת הדף במייל היכנסו לקישור <https://lp.vp4.me/fw3x>